

„Gárdonyi humora és a magyar humor”

SIPULUSZ

A handwritten signature in cursive script, reading "Pálósviktor".

(1859-1924)

Nagy János Ádám
2017. május 5-6.

Mottó

Aquinói Szent Tamás: A múltat még Isten sem tudja megváltoztatni.

Az előadás főbb témakörei

- Ki volt Sipulusz?
- Sipulusz humora
- Hatása a magyar humorra
- Emlékezete

A Kakas Márton és Sipulusz

• **Kakas Márton élclap** (1894-1905 v. 1914)*: A konzervatív Budapesti Hírlap humoros melléklete volt.

- Elnevezés: Minden lapnak voltak típusfajta, 1856-ban használta először. Később ez a neve a lapját, a Rákosi Jenő által jegyzett Budapesti Hírlapot, a Rákosi Jenő által jegyzett Budapesti Hírlapot.
- Rákosi Viktor = Sipulusz
- Gárdonyi Géza ugyanitt közölte a híres „Egy nap a Gárdonyi Géza közötti kapcsolatra utal Rákosi Viktor „Egy nap a Gárdonyiról írt „Az egri remete” című társalgásán” című társalgásán.

*A magyar dualizmus kori karikatúrák és paródiák 2007 http://doktori.btk.elte.hu/humoriztikus_kepes_heti_lap_szerkeszti_rakosi_viktor_sipulusz/ humorisztikus képes heti lap, szerkeszti Rákosi Viktor (Sipulusz); kiadó-tulajdonos Rákosi Viktor; meg az első száma nagy 4-rét egy íven; 1895 ápr. 7. alakját kis 4-rétre váltották.

Rákosi Viktor - Sipulusz

- Rákosi Viktor (1860-1923) újságíró, író, képviselő, MLSZ vezető, Otthon kör (érdekvédelmi tömörülés) tagja*
- Először a Nemzeti, majd Pesti, később Budapesti Hirlap** újságírója
- A Budapesti Hirlap humoros melléklete volt a Kakas Márton, szerkesztője Rákosi Viktor, vagyis ismert írói álnevén: Sipulusz
- Irodalmi munkásságának legsikeresebb szelete a Sipulusz írói álnéven írt humoros írások, humoreszkek, amelyek többsége a Kakas Mártonban jelen meg.
- Ma csak a humoros írásairól fogok beszélni

• Saly Noémi Törzskávéházamból zenés kávéházba 218 old.

• ** Magyar Irodalmi Lexikon Studium kiadás (1926) (Schöplin lehozta)

Sipulusz rendkívüli népszerűsége

A Budapesti Hírlap szerkesztőségében tűnt fel, XIX. század 80-as éveitől kezdve rendkívüli ismertségre tett szert

„a Millenium előtti évtizedtől kezdve vagy negyedszázadon át nem volt közkedveltebb név a hazában Sipuluszénál”*

„Az ellentétektől izzó Magyarországon a legnépszerűbb emberek közé tartozott, azok is szerették, akiket kigúnyolt vagy támadott, igazán soha senki se vette komolyan, mindenki a magáénak vallotta, Gyulai Pál ugyanolyan szeretettel írt róla, mint Ignotus. Amikor 1923-ban meghalt, egyformán gyászolta mind a hivatalos **ellenforradalmi** sajtó, mind a Nyugat.”**

”Sipulusz volt a maga fénykorában a legnépszerűbb emberek egyike Magyarországon.”***

„Egymaga népszerűbb humorista volt, mint valamennyi vicclap munkatársai együttvéve. A Sipulusz tárcák sikerével csak a Göre-levelek vetekedhettek.”****

*Vajda György Mihály, Sipulusz Magvető, 1957

** Hegedűs Géza, A magyar irodalom arcképcsarnoka <http://mek.oszk.hu/0110001149/html/index.htm>

--- <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00322/09766.htm>; Schöpplin Aladár

**** A Magyar irodalom története (1849-1905) Gondolat 1968 393 oldal Mezei József,

Sipulusz humora, előzménye

Enzsöl Ellák megállapítása: „A humor gyökere a függetlenség, a történések és események fölé való emelkedés, a lélek szabadsága” „A humor: A felülről nézés művészete; néhány pillanatra előlegezett örökkévalóság.”*

A középkori karneváli groteszk feladata: „megszabadítani a világot minden félelmetes vonástól, elsősorban a nevetés által, ezáltal az barátságossá, derűssé és vidámmá válik. .... míg a karneváli groteszkben a félelmet keltő jelenségek fölött győzelmet arat a nevetés, és – ha csak kis időre is – megvalósul az „aranykor” utópikus eszméje”**

A modern groteszkben „az arcunkra fagy a mosoly, nincs vigasztalás.”**

Sipulusz: «Mily humoros látvány az emberek nagyképűsége, hiúsága, címek és rangok után való szaladgálása, dolyfe, stréberkedése, mikor a komédia végén ott áll az asztalos a collstokkal kezében, hogy mértéket vegyen a koporsóhoz. Mik az emberek nagy tettei, halhatatlan alkotásai, mikor a nagy Napóleonból is csak egy kosár csont maradt az invalidusok dómjában s őt többé sem az austerlitz-i nap fénye, sem Waterloo bús árnyéka nem bántja. Ilyen helyeken, mint ez a napóleoni dóm, tanulja meg az ember vidám humorral nézni a világot. Én azzal nézem.»

Sipulusz tehát visszanyúlt az eredethez: a karneváli groteszkhez.

„A groteszk játék az abszurdal.”**

*Enzsöl Ellák: Szeretet-hittan Fk: a szerző örököse Szent Gellért kiadó és Nyomda segítségével

**Stirling Zsófia: Közelítések az „Európai reneszánsz”-hoz, avagy a groteszk színváltozása

Sipulusz humorának jellemzői

Sipulusz humorának nem találtam hazai előzményét.

Mikszáth megfogalmazása szerint „eredeti nyomon jár”.

Szereplői: elsősorban a pesti polgári világ jellemző városi figurái, akik inkább a középosztály alsóbb rétegéből kerülnek ki. Kishivatalnok, kasszírő, trafikos kisasszony, joghallgató, az özvegy, cirkuszi artisták, házmester, fogorvos, állatkerti igazgató, sarki rendőr, díjnok (diurnista) stb.

Humorát egyfajta utánozhatatlan, sajátos könnyedség jellemzi. Hétköznapi helyzetekből indít, amelyet egy-egy groteszk ötlettel, illetve ötletek sorozatával abszurd szituációvá változtat. Gyakran a nyelvi humorelemei is így keletkeznek.

Egyszerű élethelyzetből indít, amelyet zseniális ötletekkel visz az abszurdig

Sipulusz humora, példák

Sipulusz műveit legegyszerűbben a 20 kötetes „Rákosi Viktor Munkái” sorozatból a legegyszerűbb megismerni (6396 oldal)

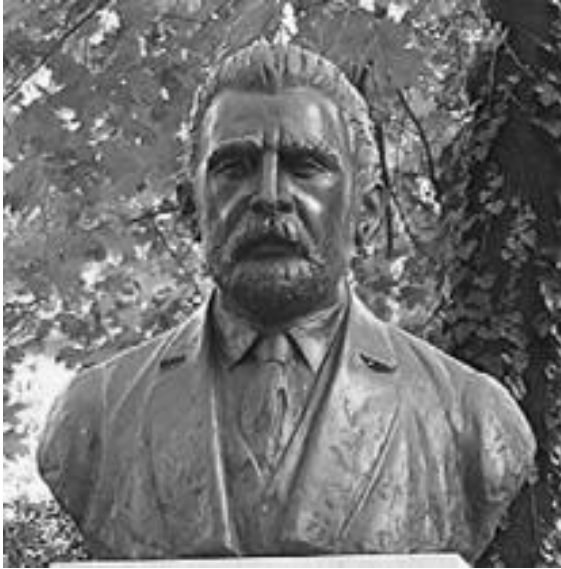
A Sipulusz humoros elbeszélései (1-4), és Sipulusz humoreszkjei (1-3) kötete 283 humoros novellát tartalmaznak.

Három humoreszkjének 1-1 részletével próbálom illusztrálni az eddig elhangzottakat, és azt, hogy a kb. 140 évvel ezelőtt leírt sorok ma is frissek, élvezhetőek.

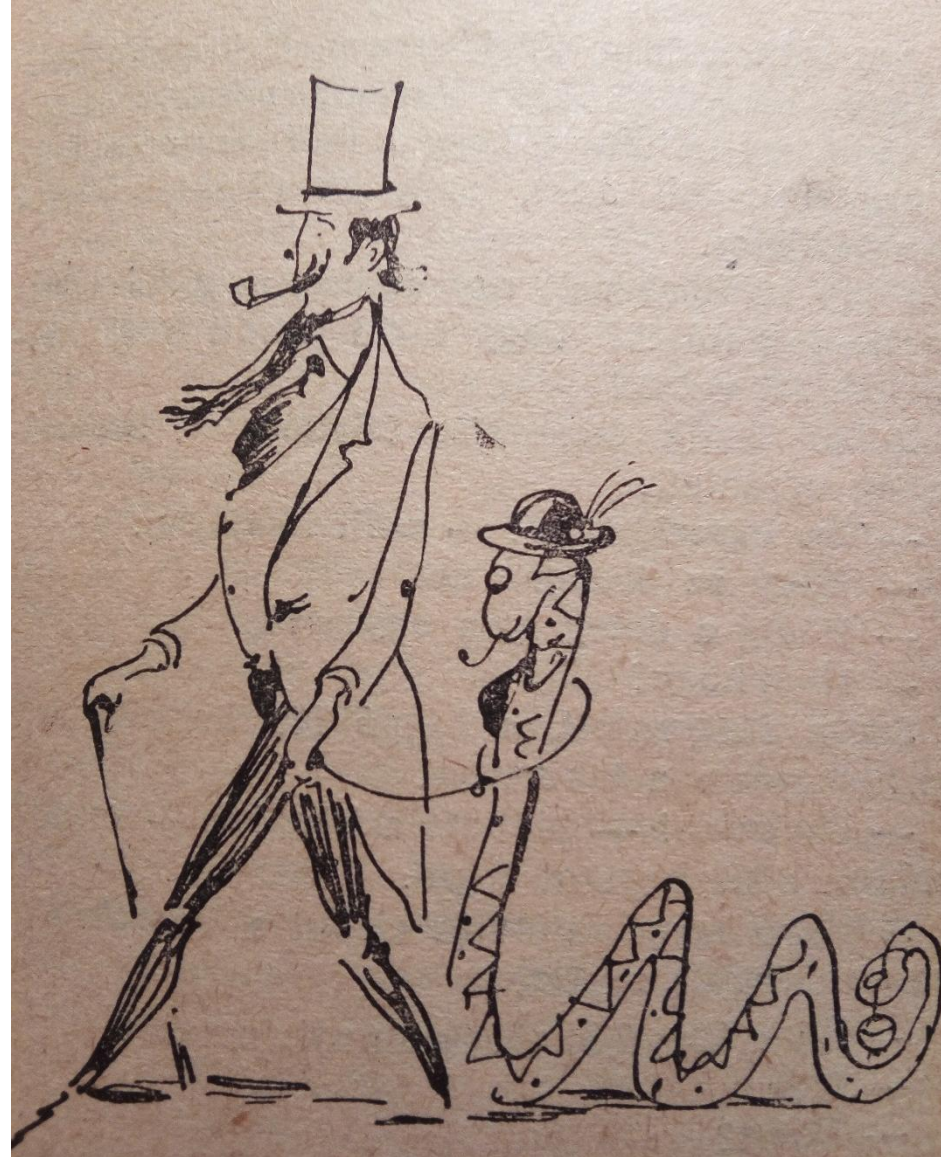

Az öntudatlan csörgőkígyó

Serák Károly 1873-tól
az Állatkert igazgatója

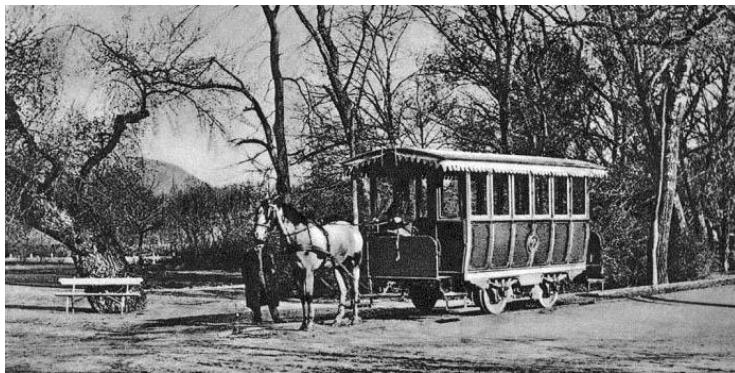
Zsoldos Vera rajza

Hoffmann meséi: Az özvegy

Császár-fürdő és a lóvasút

Lóvasút a Margit-szigeten (1880k)

Zsoldos Vera rajza

Történet egy macskáról

Sipulusz hatása (példa)

Ibsen 1891-ben járt Bp.-en (Nóra 1879, Vadkacsa 1884)

A Nórát a Nemzeti Színház, 1889-ben mutatta be.

-*Sipulusz: Észak csillaga: Norvég szomorújáték 2 felvonásban (Nóra irodalmi paródia), (az 1893-ban megjelent Sipulusz humoreszkjei I. sorozat kötetben már benne volt)*

-*Karinthy Frigyes (1887-1938) Így írtok ti, (1912) A kénguru. (A vadkacsa irodalmi paródiája) (1912)*

-*Molnár Ferenc (1878-1952) A meg nem értett nők (Ibsen paródia) (1916-ban jelent meg a Hármaskönyv-ben)*

Miliódráma kötelező elemeinek (idő, helyszín) örületes, komikus túlzásba vitele

A szereplők jellemzése, az elmebaj túlzó (tettetett illetve abszurditásba hajló) leírása

Az idővel való öncélú, fokozódó játék karikírozása (S:ketyegés illetve K:Szünet, Hosszabb szünet, nagy szünet, Teljes szünet, Vakáció)

-*Karinthy Frigyes munkásságára igen erős hatás mutatható ki*

-*Molnár Ferenc humorával nagyon sok közös vonás tapasztalható*

-*Heltai Jenő (1871-1957) humorában szintén sok a hasonlóság fedezhető fel*

Egyesek szerint Rejtő Jenő humorára is jelentős hatással volt –én ezt nem érzem

Ma gyakorlatilag ismeretlen

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

- Érdekesség: „A nőikkel kapcsolatos társadalmi sztereotípiák változása az élclapok tükrében”
- 2007, ELTE doktori disszertáció, 238 old + melléklet

A MAGYAR DUALIZMUS KORI KARIKATÚRÁK ÉS PARÓDIÁK

A nőikkel kapcsolatos társadalmi sztereotípiák változása az

I.1.2 Átfogó összegzés: „E doktori értekezés újdonsága, hogy a nő-, illetve gendertörténeti, illetve nemtudományi kérdések feltárásában és elemzésében olyan forrásokra támaszkodik, amelyeket eddig mellőzött a kutatás.” „... „a nők kérdés köré csoportosult, mégis a levonható következtetések valamilyen formában a társadalom egészét érinthették. Úgy, ahogy a tradicionális történetírás is jobbára csak a feministák által férfiuralmúnak nevezett társadalom eseményeit, történéseit rögzítette, vizsgálta, megállapításait mégis – s legtöbbször teljes joggal – a közösség teljességére vonatkoztathatta.” „a nőemancipáció kezdeteiről és kibontakozásáról) is képet ad” „Az értekezés bemutatja, hogy a történelemtudomány számára az élclapi közlések is alkalmas, kutatható források” „A hagyományos és a változásban levő (olykor egyenesen radikálisan megváltozott) nemi (gender) sztereotípiák élclapi áttekintése egyúttal a mentalitás lassú átforgalmazásának folyamatát is felvázolja, olyan folyamatot, amelynek során az irritálóan újból eltűrt, elfogadott, majd pedig megszokott lesz.”

A legkiválóbb szakemberek nevei olvashatók a disszertáción.

De! **Rákosi Viktor meg sincs említve!** Annak ellenére, hogy olyan zseniális nőalakok voltak a humoreszkekben, mint a özvegy, az óriásnő stb. Mindez számomra azt bizonyítja, hogy valamilyen Rákosi Viktor ma nem szerepel a kánonban.

Mi lehet ennek az oka?

Ennek próbáltam utánajárni.

A bizottság tagjai és tudományos fokozatuk

A bizottság elnöke: Dr. Kósa László egyetemi tanár

Hisztelek, hogy fellettem: Dr. Kiss Gy. Csaba egyetemi docens
Dr. Kósa László program vezetője

A bizottság titkára: Dr. Heiszler Vilmos egyetemi docens

A bizottság további tagjai: Dr. Császtvay Tünde PhD.
Dr. Csapó Csaba kandidátus,
Dr. Tóthpál József kandidátus

Témavezető: Dr. Fábri Anna egyetemi docens

Miért került ki a kánonból?

- 1911-ben adták ki a 20 kötetes „Rákosi Viktor munkái” sorozat utolsó darabját.
- Nem találtam arra adatot, hogy humoreszkjeiből megjelent volna további kiadás a 2. háború között.
- A háború után 1957-ben jelent meg a Vidám Könyvek sorozatban egy válogatás, „Sipulusz Guttman a csörgőkígyó” címmel.
- A válogatás Vajda György Mihály (1914-2001) munkája. Gimn. tanár 1938–1943), a Pestszentlőrinci Gimnázium (1943-1947). Az Országos Köznevelési Tanács előadója (1947), **Budapesti Pedagógiai Főiskola Irodalom Tanszékének r. tanára (1947–1950), Rendelkezési állományba került (1950)**. A budapesti Őrnagy utcai Gimnázium (1950), a budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnázium tanára (1950–1956) és a Színház és Filmművészeti Főiskolán a drámatörténet előadója (1951–1956), óraadó tanára (1956–1966). Az MTA Irodalomtudományi Intézet Világirodalmi Osztályának tud. munkatársa (1956–1963), tud. főmunkatársa (1963–1980), tud. tanácsadója (1980–1985) és az Összehasonlító Irodalomtörténeti Osztály vezetője (1967-től). A párizsi Sorbonne Egyetem Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének vendégkutatója (1969–1970), a Bécsi Egyetem vendégprofesszora (1974). A JATE BTK Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszéke egy. tanára (1974. júl. 1.–1984. dec. 31.). Nemzetközileg jelentős komparatiztikus volt. (komparatista)
- Lukács György (1885-1971) a 19-es népbiztossal és kultúr-papával összeütközésbe került, mert ”Az 1960-as években ..... a magyar kulturális életet valójában akkor irányító Lukács György erőteljesen támadta az összehasonlító szemléletet és módszert.*”
- Ennek tulajdonítom, hogy 1957 vagyis 60 év óta egyetlen Sipulusz humoreszk sem jelent meg nyomtatásban.
- Gondoljuk át, mit jelent a gondolati diktatúra!
- Rákosi Viktor életművének agyonhallgatásával hatalmas érték veszett el a magyar kultúrából. Ki tudja, mennyi ilyen érték kallódhat még hasonló okok miatt.

* <http://www.u-szeged.hu/sztehitek/2014-februar/szaz-eve-szuletett-vajda>

DE!

Aquinói Szent Tamás*: A múltat még Isten sem tudja megváltoztatni.

Rákosi Viktor műveinek többsége szabadon letölthető az OSZK honlapjáról.

Pld:

<http://mek.oszk.hu/10700/10796/10796.htm>

*Arisztotelésznek (Etika), illetve Agathonnak is szokták nyilvánítani ezt a gondolatot. Etikában nincs benne, Agathon sem valószínű

Bibliográfia

- Szalay Károly: Komikum, szatíra, humor, Magvető, 1983.
- Szabó G. Zoltán - Szörényi László: Kis magyar retorika - Bevezetés az irodalmi retorikába, Helikon, 1997.
- Saly Noémi: Törzskávéházamból zenés kávéházba Séta a budapesti körutakon, OSIRIS, 2005.
- http://books.google.hu/books?id=64NAAAAAYAAJ&printsec=frontcover&dq=%22kakas+m%C3%A1rton%22&source=bl&ots=JuXeZ677LG&sig=cVWXx3qR80gu-y7Wm6S4F6z8yOGQ&hl=hu&ei=De8UTKfWL5acOlq78PwL&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=3&ved=0CB0Q6AEwAigK#v=onepage&q&f=false
- A magyar dualizmus kori karikatúrák és paródiák 2007 <http://doktori.btk.elte.hu/hist/fabo/diss.pdf>
- <http://mek.oszk.hu/04700/04727/html/389.html> A magyar sajtó története
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Kakas_M%C3%A1rton
- <http://www.mek.oszk.hu/00000/00060/html/054/pc005431.html#4>
- <http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/index.htm> Hegedűs Géza: A magyar irodalom arcképcsarnoka
- http://epa.oszk.hu/02500/02518/00227/pdf/EPA02518_irodalomtortenet_1981_03_594-610.pdf Egri Péter: Karinthy Frigyes Ibsen-Karikatúrájáról
- Sipulusz: Guttman a csörgőkígyó Vidám könyvek, Magvető, Budapest, 1957 Válogatta és az előszót írta Vajda György Mihály
- <http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2002-12/kronika.pdf> Vajda György Mihály búcsúztatója
- [Molnár Ferenc](#) Kis hármaskönyv I-III. [Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda](#) (Budapest) , 1916 Tűzött kötés , 386 oldal
- Schöpflin Aladár <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00322/09766.htm>
- Enzsöl Ellák: Szeretet-hittan Fk: a szerző örököse Szent Gellért kiadó és Nyomda segítségével
- <http://ujember.hu/nevess-magyar/> 2015.06.14 szám
- A magyar irodalom története (1849-1905) Gondolat, Budapest 1968
- <http://tudasbazis.sulinet.hu/hu/magyar-nyelv-es-irodalom/irodalom/irodalom-1-1-osztaly/ibsen-elete-es-muvei/henrik-ibsen-muvei>
- [Molnár Ferenc](#): Hármaskönyv [Franklin-Társulat](#) (Budapest) , 1916 384 oldal
- [Pintér Jenő](#): A magyar irodalom története [Franklin-Társulat](#) Budapest 1938
- <http://www.u-szeged.hu/sztechirek/2014-februar/szaz-eve-szuletett-vajda>
- Stirling Zsófia: Közelítések az „európai reneszánsz”-hoz, avagy a groteszk színeváltozásai http://www.iskolakultura.hu/index.php?option=com_content&view=category&id=41:szakdolgozatok&Itemid=18&layout=default

Köszönöm a figyelmet!